

PREGLED LITERATURE – REVIEW ARTICLE

Prevenција zlostavljanja i zanemarivanja dece
Prevention of Child Maltreatment and Abuse

Luka Mošković

Akadske specijalističke studije, Medicinski fakultet u Beogradu

Sažetak Nasilje nad decom ne predstavlja izolovani problem (pojedinačni ili porodični), već problem društva u celini, i kao takvom, treba mu se pristupiti oraganizovano, sistematski, na svim društvenim nivoima. Činjenica da jos uvek ne postoje adekvatni podaci o obimu i posledicama zlostavljanja i zanemarivanja dece u velikoj meri usporava donošenje odgovarajućih mera prevencije. Na žalost, danas se većina preventivnih mera fokusira na žrtve i počinioce, dok se akcije koje se bave rešavanjem osnove problema stavljaju u drugi plan. Stvaranje sigurnog i podsticajnog okruženja za decu postiže se kroz primarnu, sekundarnu i tercijarnu prevenciju. Sva tri nivoa prevencije u međusobnoj su interakciji, prožimaju se i dopunjuju, a pojedinačno ih treba posmatrati isključivo kao delove prevencije u celini.

Ključne reči: zlostavljanje, zanemarivanje, deca, prevencija

Summary Violence against childrens not isolated problem, individual or family, but a problem of society as a whole, and as such, should be assessed and organized, systematically, at all social levels. The fact that there are still no adequate data on the extent and consequences of child abuse and neglect greatly slows the adoption of appropriate preventive measures. Unfortunately, today, most prevention measures focused on the victims and perpetrators, and the actions that deal with problem solving basics put into the background. Creating a safe and supportive environment for childrens should be achieved through primary, secondary and tertiary prevention. All three levels of prevention interact, overlap and complement each other, but individually they should be regarded solely apart of prevention in general.

Keywords: maltreatment, abuse, children, prevention

Uvod

Nasilje nad decom je istorijski poznata pojava koja je stara koliko i ljudska civilizacija. To je problem koji prožima sva društva, sve kulture i sve regione sveta. Nasilje nad decom predstavlja grubo kršenje prava deteta, izaziva patnju, ozbiljno ugrožava razvoj, dobrobit, pa i sam život deteta, i ostavlja višestruke, dugotrajne, i krajnje ozbiljne posledice po fizičko i mentalno zdravlje, psihosocijalni razvoj, i budući život. Specifičnost statusa deteta jeste njegova zavisnost i bespomoćnost koja ga čini podložnim različitim vidovima nasilja. Porodica koja bi detetu trebalo da pruža neophodnu ljubav, sigurnost, i osećaj da je u njoj najzaštićenije, ujedno može da bude i izvor njegove najintenzivnije ugroženosti.

Deca su, istorijski gledano, bila izložena različitim vidovima i formama nasilja. Tek u drugoj polovini 20. veka javljaju se prvi pokušaji definisanja ove ukorenjene pojave(1). Savremeno definisanje nasilja nad decom polazi od potreba, interesa i osobnosti ličnosti deteta. Danas se nasilje nad decom posmatra kao niz nehumanih odnosa, koji se kreću od zapostavljanja - nedovoljne brige za razvojne potrebe i ličnost deteta, preko zanemarivanja -

odsustva ili ograničene mogućnosti zadovoljavanja razvojnih i osnovnih potreba i socijalne sigurnosti deteta, do zlostavljanja - ugrožavanja psihičkog i fizičkog integriteta ličnosti deteta i napada na njegovu samosvojnost i posebnost (2).

Pravo na prevenciju i zaštitu od svih oblika nasilja predstavlja osnovno pravo svakog deteta, utvrđeno u Konvenciji o pravima deteta (3) i drugim dokumentima Ujedinjenih nacija, Saveta Evrope i ostalih međunarodnih organizacija koje je država Srbija ratifikovala kao članica tih organizacija(4). Potpisivanjem Konvencije o pravima deteta, naša zemlja je preuzela obavezu da preduzima mere za sprečavanje fizičkog i mentalnog nasilja nad decom, zloupotrebe i zanemarivanja, svih oblika seksualnog izrabljivanja, i seksualne zloupotrebe dece, nasilnog odvođenja i trgovine decom, svih drugih oblika eksploatacije štetnih za dete, mučenja, nehumanih i ponižavajućih postupaka, i kažnjavanja. Obavezala se da obezbedi zaštitu deteta od svih oblika nasilja u porodici, u institucijama, i široj društvenoj sredini. Konvencija određuje obavezu države da obezbedi mere podrške za saniranje posledica zlostavljanja, fizički i psihički oporavak žrtvi nasilja, i njihovu socijalnu reintegraciju (4).

Poštovanje prava i unapređenje položaja dece, a posebno sprečavanje i zaštita dece od nasilja, zagantovano je Ustavom (5) i brojnim strateškim dokumentima i zakonima iz oblasti socijalne i zdravstvene zaštite, obrazovanja, pravosuđa i policije. U svim dokumentima definisana je opšta politika zemlje prema deci, dok je zaštita dece od svih oblika zlostavljanja, zanemarivanja, iskorišćavanja, i nasilja istaknuta kao jedan od prioritarnih ciljeva (6, 7).

Modeli i definicije zlostavljanja i zanemarivanja

Proces prevencije i zaštite dece od zlostavljanja i zanemarivanja zahteva multidisciplinarni pristup, te je zbog toga opšta saglasnost u odnosu na definiciju zlostavljanja i zanemarivanja prvi uslov za uspešnost procesa zaštite deteta.

Neadekvatni odnosi prema deci koji štete njihovom razvoju, opisuju se kroz različite pojmove: zlostavljanje, zloupotreba, zanemarivanje, zapuštanje, osujećenje razvojnih potreba, eksploatacija i sl. Pojam zloupotrebe obuhvata one odnose prema deci u kojima se ona koriste radi nekih interesa i potreba drugih osoba na račun potreba, interesa i ličnosti dece. Zanemarivanje obuhvata propuste u odnosu prema deci koji mogu da osujete zadovoljavanje njihovih razvojnih potreba. Termin zlostavljanje se ponekad koristi samo za označavanje onih događaja, situacija, stanja ili ponašanja kojima se povređuje integritet i oštećuje razvoj deteta. Zlostavljanje je, međutim, širi pojam koji obuhvata aktivne i pasivne aspekte zlostavljanja dece. Aktivna zloupotreba moći pretpostavlja direktno nanošenje telesne i duševne povrede i oštećenja. Pasivna zloupotreba moći podrazumeva propuste i zanemarivanje fizičkih, psihičkih i emocionalnih potreba deteta, što ugrožava razvoj ili dovodi do propusta u nezi i osiguranju bezbednosti, koji imaju za posledicu povrede i oštećenja. Ovo znači da dete može biti zlostavljano tako što mu se nanose povrede ili oštećenja, ali i propuštanjem (nečinjenjem) radnji koje omogućavaju nesmetan razvoj i sigurnost deteta.

Deca mogu biti zlostavljana u porodici koja se stara o njima ili u okviru institucije ili zajednice u kojoj borave. Zlostavljanje deteta može doći od strane poznatih i nepoznatih osoba. Zlostavljanje i zanemarivanje podrazumevaju odnose i ponašanja pojedinaca i institucija kojima se ugrožava ili ometa normalan psihički i fizički razvoj, integritet ličnosti ili se osujećuje zadovoljenje osnovnih potreba. U savremenoj literaturi pod pojmom zlostavljanja i zanemarivanja dece objedinjuju se svi oblici nasilja nad decom. Jedna od definicija zlostavljanja i zanemarivanja podrazumeva postupke roditelja ili detetovih staratelja kojima se detetu nanosi telesna i/ili emocionalna bol ili se zanemaruje u toj meri da je ugroženo njegovo emocionalno zdravlje i razvoj (8).

Prema definiciji Svetske zdravstvene organizacije, zloupotreba ili zlostavljanje deteta obuhvata sve oblike fizičkog, odnosno emocionalnog zlostavljanja, seksualnu zloupotrebu, zanemarivanje ili nemaran postupak, kao i komercijalnu ili drugu eksploataciju, što dovodi do stvarnog

ili potencijalnog narušavanja zdravlja deteta, njegovog preživljavanja, razvoja ili dostojanstva u okviru odnosa koji uključuje odgovornost, poverenje ili moć (9). Ova definicija prihvaćena je kod nas u Opštem protokolu za zaštitu dece od zlostavljanja i zanemarivanja (10), a prihvaćena je i od strane Međunarodnog udruženja za prevenciju zloupotrebe i zanemarivanja dece (11).

Naučna saznanja i istraživanja u ovoj oblasti pomažu da se odrede efikasni profesionalni pristup detetu koje ima potrebu za zaštitom. Preko procesa procene se dolazi do činjenica o detetovim specifičnim zdravstvenim i razvojnim potrebama i okolnostima života porodice. U tom procesu veliku važnost ima i sagledavanje i razumevanje etiologije zlostavljanja. Jedan od najčešćih etioloških modela zlostavljanja i zanemarivanja (pored ostalih) zasniva se na razumevanju višefaktorske uslovljenosti zlostavljanja.

Ovaj etiološki model, takozvani "ekološki model zlostavljanja" posmatra zlostavljanje kroz uticaj rizičnih i zaštitnih faktora, naglašavajući značaj njihovih međusobnih interakcija (12):

- roditeljski faktori (samohrani roditelji, mladi roditelji, roditelji koji su i sami bili žrtve zlostavljanja u detinjstvu, zavisnici od psihoaktivnih supstanci, roditelji niskog obrazovnog nivoa i dr.),
- sociokulturni faktori (niski prihodi, nezaposlenost, socijalna izolacija, visoka stopa kriminaliteta),
- faktori sredine (porodica, institucije, škola),
- faktori vezani za samo dete (neželjeno dete, prevremeno rođeno dete, dete ometeno u razvoju i dr.).

Pored opšte definicije zlostavljanja deteta, prihvaćene su i definicije četiri posebna tipa zlostavljanja deteta: fizičko zlostavljanje, seksualna zloupotreba, emocionalno zlostavljanje i zanemarivanje deteta. U nekim klasifikacijama izdvaja se i eksploatacija kao poseban oblik zloupotrebe deteta, a u novije vreme se izdvaja i vršnjačko nasilje (13, 14).

Fizičko zlostavljanje deteta je ono koje dovodi do stvarnog ili potencijalnog fizičkog povređivanja usled neke interakcije ili odsustva interakcije, koja potpada pod razuman okvir nadzora roditelja ili osobe koja je na položaju na kome ima odgovornost, moć nad detetom ili njegovo poverenje (9).

To je namerno nanošenje ozlede i nesprečavanje istih. Može se ispoljiti kao izolovani incident ili ponavljana aktivnost hroničnog karaktera. Ova vrsta zlostavljanja za posledicu ima ozlede i znakove koji su posledica ozlede, a nalaze se na raznim delovima tela. Neke vrlo ozbiljne ozlede, kao što su povrede glave, kod vrlo male dece nisu odmah vidljive. Fizička povreda se može naneti detetu i tako što roditelj ili staratelj namerno izaziva simptome bolesti kod deteta. Ove situacije se obično nazivaju indukovanim bolestima ili sindrom Minhauzen (15).

Emocionalno zlostavljanje podrazumeva ponavljane radnje ili izostanak radnji roditelja ili staratelja, što kao posledicu ima ozbiljne i trajne posledice na ponašajne, kognitivne, afektivne i druge mentalne smetnje u detetovom emocionalnom razvoju. Ovakvo ponašanje roditelja i staratelja razvija osećaj bezvrednosti i odbačenosti kod

deteta. Emocionalno zlostavljanje može se definisati kao hroničan stav ili postupanje roditelja, odnosno drugih staratelja, koje ometa razvoj detetove pozitivne slike o sebi (16). U emocionalnom zlostavljanju, povrede nisu fizički vidljive, ali posledice mogu biti teže nego kod bilo koje druge vrste zlostavljanja.

Emocionalno zlostavljanje podrazumeva i razvojno i uzrastno neodgovarajuća očekivanja od deteta, ili učestalo zastrašivanje i izazivanje nesigurnosti.

Seksualna zloupotreba deteta je uključivanje deteta u seksualnu aktivnost koju ono ne shvata u potpunosti, sa kojom nije saglasno ili za koju nije razvojno doraslo, nije u stanju da se sa njom saglasi ili onu kojom se krše zakoni ili socijalni tabui društva (9).

Seksualna zloupotreba deteta je aktivnost između deteta i neke odrasle osobe ili drugog deteta koje ima, zbog svog uzrasta ili razvoja, položaj koji mu daje odgovornost, poverenje ili moć i gde aktivnost ima za cilj da pruži uživanje ili zadovolji potrebe druge osobe. Ovo može obuhvatati ali se ne ograničava samo na: navođenje ili primoravanje deteta da se upusti u bilo kakvu kontaktnu ili nekontaktnu seksualnu aktivnost, eksploatatorsko korišćenje deteta za prostituciju ili druge nezakonite seksualne radnje i eksploatatorsko korišćenje dece za pornografske predstave i materijale.

Zanemarivanje predstavlja nemar ili propust roditelja ili staratelja da obezbedi razvoj deteta u svim oblastima zdravlja, obrazovanja, emocionalnog razvoja, ishrane, smeštaja i bezbednih životnih uslova, a u okviru razumno raspoloživih sredstava porodice ili staratelja, što narušava ili može sa velikom verovatnoćom narušiti zdravlje deteta ili njegov fizički, mentalni, duhovni, moralni ili društveni razvoj. Ono obuhvata i propust u obavljanju pravilnog nadzora i zaštite dece od povređivanja u onolikoj meri u kojoj je to izvodljivo (9).

Zanemarena deca koja ne dobijaju adekvatnu emocionalnu, kognitivnu, socijalnu i fizičku stimulaciju, fizičku negu i ishranu mogu pretrpeti nepovratne zastoje u različitim aspektima svog razvoja. Iako bi samo jedan jedini incident zanemarivanja mogao imati ozbiljne posledice, većina slučajeva zanemarivanja može se prepoznati po obrascu odsustva nege deteta.

Eksploatacija/korupcija deteta podrazumeva navođenje na socijalno neprihvatljivo i destruktivno ponašanje. Odnosi se i na korišćenje deteta za rad ili druge aktivnosti u korist drugih osoba. Eksploatacija deteta se može ostvarivati dopuštanjem ili ohrabivanjem deteta na: antisocijalno ponašanje (npr. prostitucija, učešće u pornografskim medijima, kriminalne aktivnosti, zloupotrebu supstanci, nasilno ponašanje ili "kvarenje" drugih osoba); razvojno neodgovarajuće ponašanje (parentifikacija ili infantilizacija deteta, proživljavanje roditeljevih neispunjenih snova); gubitak razvojno adekvatne autonomije ličnosti kroz ekstremnu umešanost, sveprisutnost i/ili dominaciju; nedopuštanje detetu da razvija svoja shvatanja, osećanja i želje; potpuno rukovođenje detetovim životom i ograničavanje kognitivnog razvoja.

Vršnjačko zlostavljanje označava kinjenje ili tiranisanje deteta od strane vršnjaka, koje se ponavlja u dužem

vremenskom periodu na način i u obimu u kome je detetu koje je žrtva teško da se odbrani. Najčešće je među decom školskog uzrasta. Vršnjačko zlostavljanje događa se kada slabije i povučenije dete biva namerno (i po pravilu ponavljno) povređivano, a da za to nema nikakvog povoda ili razloga (17).

Posledice zlostavljanja

Različiti oblici zloupotrebe i zanemarivanja deteta često su udruženi, a njihove posledice složene. Na primer, fizička zloupotreba je praćena širokim rasponom fizičkog i emocionalnog povređivanja, od najlakšeg do najtežeg. U većini situacija zlostavljanja, fizička ozleda ne predstavlja najtežu ili najdugotrajniju posledicu, već su to posttraumatske akutne reakcije kao i dugotrajno dejstvo na emocionalni razvoj deteta. Potrebno je dobro poznavati uzroke i procese koji dovode do zlostavljanja radi planiranja prevencije, ranog otkrivanja i tretmana tih pojava kroz odgovarajuće institucije, programe, i društvene akcije, kako bi se mogle poduzeti odgovarajuće mere.

Zlostavljanje i zanemarivanje dece u većini slučajeva se događa višekratno, a posledice zavise od uzrasta žrtve. Zlostavljanje u detinjstvu dovodi do negativnog delovanja na: neurološki i intelektualni razvoj, uspeh u školi i životna očekivanja, socio - emocionalni razvoj; socijalne odnose i ponašanje; mentalno zdravlje u celini (18).

Posledice zlostavljanja zavise od vrste zlostavljanja, uzrasta deteta, trajanja i učestalosti zlostavljanja, ličnih karakteristika deteta, reakcije odraslih na obelodanjivanje, postojanja podrške, i trenutka dobijanja psihološke pomoći. One se mogu ispoljiti neposredno po neželjenom incidentu ili dugoročno.

Neposredne posledice su pre svega poricanje - otepljivanje od traumatičnog događaja, što utiče na kasniji razvoj i adaptaciju deteta. Kod takve dece dolazi do osećanja krivice i povlačenje iz kontakata sa okruženjem što ometa dalji intelektualni, emocionalni i socijalni razvoj. Javljaju se napadi besa i povremena agresija - ponašanje kojim se najčešće u vršnjačkoj grupi prevazilazi doživljaj gubitka kontrole i bespomoćnosti, kao i čitav niz mogućih problema u ponašanju, poremećaja navika i razvojnih smetnji.

Dugoročne posledice su razvoj posttraumatskog stresnog poremećaja kao i čitav niz mentalnih poremećaja koji se dovode u vezu sa ranim traumatskim doživljajima: depresija, panični poremećaj, poremećaji ishrane, zloupotreba alkohola/narkotika, samopovređivanje, pokušaj suicida, kao i negativne psihološke reakcije - smanjeno samopoštovanje, osećaj gubitka/nedostatka kontrole, teškoće uspostavljanja intimnosti, i kasnije seksualne teškoće i drugi problemi u adolescenciji ili kasnijem životnom dobu.

Nabrojani oblici zlostavljanja i zanemarivanja dece, kao i njihove posledice se često javljaju udruženi i imaju dugotrajno dejstvo na psihički i fizički razvoj deteta. Zato je važno učiniti sve u cilju prevencije zanemarivanja i zlostavljanja, kao i zaštite deteta, kada do zlostavljanja dođe. Saradnja svih institucija i organizacija koje se na

različite načine bave ovim problemom (pravosuđe, policija, socijalna zaštita, zdravstvo, školstvo) i njihova koordinisana akcija u kojoj je na centralnom mestu interes deteta, jedini je način borbe protiv nasilja nad decom i mladima (14).

Prevenција zlostavljanja

Nasilje nad decom ne predstavlja izolovani problem (pojedinačni ili porodični), već problem društva u celini, i kao takvom, treba mu se pristupiti oraganizovano, sistematski, na svim društvenim nivoima.

Činjenica da još uvek ne postoje adekvatni podaci o obimu i posledicama zlostavljanja i zanemarivanja dece u velikoj meri usporava donošenje odgovarajućih mera prevencije. Na žalost, danas se većina preventivnih mera fokusira na žrtve i počinioce, dok se akcije koje se bave rešavanjem osnove problema stavljaju u drugi plan.

Stvaranje sigurnog i podsticajnog okruženja za decu postiže se kroz primarnu, sekundarnu i tercijarnu prevenciju. Sva tri nivoa prevencije u međusobnoj su interakciji, prožimaju se i dopunjuju, a pojedinačno ih treba posmatrati isključivo kao delove prevencije u celini.

Primarna prevencija

Primarna prevencija podrazumeva rad na prevenciji nasilja u porodici i u društvu. Praktično podrazumeva sve aktivnosti koje će sprečiti pojavu zlostavljanja ili zanemarivanja dece.

Pored opštih mera primarne prevencije koje društvo preduzima (mere usmerene ka opštoj javnosti ili celoj populaciji), a u koje spadaju mere sa ciljem smanjenja siromaštva, edukacija roditelja i zajednice, povećanje dostupnosti i kvaliteta usluga službi koje se staraju o deci, Posebnim protokolom sistema zdravstvene zaštite za zaštitu dece od zlostavljanja i zanemarivanja definisane su i konkretne aktivnosti koje zdravstvena služba može da sprovede u saradnji sa drugim sektorima:

- edukacija javnosti o štetnosti nasilja, o nenasilnoj komunikaciji, o opštem protokolu i posebnim protokolima za zaštitu dece od zlostavljanja, postojećim zakonskim aktima o nasilju u porodici i drugim vrstama nasilja,
- edukacija roditelja o pravima dece, pravilnoj nezi i stimulaciji dečjeg razvoja,
- uspostavljanje saradnje sa relevantnim institucijama u cilju edukacije 18 dece o nenasilnoj komunikaciji, konstruktivnom rešavanju sukoba, samoosnaživanju za prijavljivanje nasilja,
- organizovanje okruglih stolova, foruma i izložbi o zaštiti dece od zlostavljanja,
- jačanje kapaciteta nevladinog sektora i udruženja roditelja u borbi protiv nasilja,
- razvoj preventivnih programa za zaštitu dece od zlostavljanja na nivou zdravstvene ustanove, obrazovno-vaspitnih ustanova i lokalne zajednice,
- spremnost da se deluje u slučaju pojave zlostavljanja (to podrazumeva edukovano osoblje, jasnu podelu uloga i odgovornosti unutar zdravstvene ustanove, definisanu

saradnju sa centrom za socijalni rad, policijom, obrazovno-vaspitnim ustanovama i drugim relevantnim institucijama).

Sekundarna prevencija

Sekundarna prevencija obuhvata aktivnosti koje su orijentisane ka otkrivanju i registrovanju dece i porodica kod kojih postoji povećan rizik od pojave zlostavljanja i zanemarivanja i rad sa njima. Najčešće, ove porodice prepoznaju se tokom kućnih poseta patronažnih sestara i redovnih kontrolnih i sistematskih pregleda dece, te upravo na pomenute aktivnosti treba obratiti posebnu pažnju, budući da predstavljaju najznačajniji izvor informacija.

Određene porodice nose znak visokog rizika. Tu spadaju:

- porodice sa problemima nasilja (najčešće ponavljanim problemima nasilja)
- porodice čiji član (ili članovi) zloupotrebljavaju psihoaktivne supstance
- socijalno ugrožene porodice
- egzistencijalno ugrožene porodice

Najbolji rezultati u radu sa identifikovanim visokorizičnim grupama postižu se tokom kućnih poseta, kroz razgovor i savetovanje.

Tercijarna prevencija

Tercijarna prevencija obuhvata rad sa zlostavljanom i zanemarenom decom i rad sa zlostavljačima (izuzetno je bitan rad, kako sa zlostavljačem, tako i sa nezlostavljaćim roditeljem) kako bi se sprečilo ponovno zlostavljanje i umanjile posledice zlostavljanja i zanemarivanja. Dakle, u tercijarnu prevenciju ubrajaju se aktivnosti koje sprovode zdravstveni radnici i saradnici kada se zlostavljanje ili zanemarivanje već dogodilo (ili se još uvek događa). Tercijarna prevencija, radi svoje složenosti, zahteva učešće, kako zdravstvenih radnika, tako i stručnjaka iz drugih sistema, van zdravstvene zaštite.

Cilj tercijarne zaštite je, ukoliko je to moguće, sačuvati porodicu i sprečiti smeštanje zlostavljane i zanemarene dece u institucije ili u alternativne vidove porodične nege.

Ukoliko, dakle, zlostavljanje i zanemarivanje dece predstavlja, ne pojedinačni, već društveni problem, onda prevencija zlostavljanja i zanemarivanja dece predstavlja društvenu odgovornost.

Neprihvatljivo je čekati da se zlostavljanje dogodi kako bismo, kao društvo, reagovali.

Ono što sistem zdravstvene zaštite čini jedinstvenim jeste prevencija. Kroz prevenciju uslovi odrastanja potencijalno ugrožene dece mogu se poboljšati, formiranjem zdravog okruženja detinjstvo se može učiniti srećnijim, a nesagledive posledice po kvalitet života individue trajno se mogu sprečiti.

Zaključak

Zlostavljanje deteta od strane njemu bliskih osoba koje bi trebalo da mu pružaju neophodnu ljubav i sigurnost, ostavlja nesagledive posledice po njegov psihofizički razvoj i kasniji život. Pored lakših ili veoma teških telesnih povreda koje mogu izazvati ozbiljne deformitete i trajni invaliditet,

izloženost porodičnom nasilju u ranom detinjstvu praćeno je i širokim spektrom neurotskih, prepsihotičkih i psihosomatskih smetnji, kao i otežanim emocionalno-socijalnim funkcionisanjem u odraslom dobu. Evidentan je i rizik da dete izloženo nasilju projektuje ponašanje i stavove agresivnog roditelja i time i samo postane nasilno, ili pak da usvoji ulogu žrtve.

Posledice zlostavljanja na mentalno zdravlje deteta su raznovrsne i različitog su stepena: od kognitivnih problema (intelektualna inhibicija, razvojne disharmonije, problemi sa koncentracijom), preko psiholoških problema u funkcionisanju (depresivnost, strah, strepnja, samodestruktivnost, suicidalnost), do problema u funkcionisanju u odraslom dobu, kao odloženih posledica zlostavljanja i zanemarivanja (granični poremećaj ličnosti, depresija, bolesti zavisnosti).

Problemi socijalnog funkcionisanja ogledaju se u češćem javljanju kriminogenog ponašanja i transgeneracijskom prenošenju obrazaca nasilničkog ponašanja. Brižljiva i stimulatívna sredina u prve tri godine života deteta važan je faktor u razvoju mozga dece, pa deca koja su na najranijem uzrastu pretrpela zlostavljanje mogu imati neodgovarajući moždani razvoj i prateće posledice. Praćenje fizički zlostavljane dece pokazalo je da se kod neke dece razvijaju ozbiljne psihičke poteškoće. To je posebno izraženo kod dece koja su izložena hroničnom zlostavljanju, odnosno, kod dece koja odrastaju u porodicama u kojima su pretnje, brojna ili nedosledna pravila ponašanja, surovo i hirovito kažnjavanje, sastavni deo vaspitanja. Traumatizacija u detinjstvu je prediktor za razvoj disocijativnog poremećaja, graničnog poremećaja ličnosti, poremećaja pažnje sa hiperaktivnošću, opozicionalnog poremećaja, poremećaja sa prkošenjem i suprotstavljanjem, anksioznih poremećaja, antisocijalnog poremećaja ličnosti, shizofrenije, psihoza, poremećaja hranjenja, kao i simptoma paranoidnog, narcisoidnog, anti-socijalnog, opsesivno-kompulzivnog, pasivno-agresivnog i depresivnog poremećaja ličnosti.

Vođenje evidencije o deci koja su izložena bilo kom obliku nasilja je profesionalna, pravna i moralna obaveza zdravstvenih radnika, imajući u vidu činjenicu da zlostavljanje i zanemarivanje ostavlja brojne kratkoročne i dugoročne posledice štetne za razvoj deteta.

Sve aktivnosti u području zlostavljanja i zanemarivanja dece treba da budu usmerena na poboljšanje zaštite dece na svim nivoima, u cilju eliminisanja ili ublažavanja posledica zlostavljanja, počevši od neposrednog rada sa decom, pa do socijalne politike.

Primljeno/Received: 20. 10. 2015.

Prihvaćeno/Accepted: 10. 11. 2015.

Copyright © 2015. Uruženje za preventivnu pedijatriju Srbije

Correspondance to:

Dr Luka Mošković

11000 Beograd, Jovana Bijelića 12

lukamoskovic@hotmail.com

Neophodno je preventivno delovanje u cilju sprećavanja svih oblika nasilja nad decom, kao i multidisciplinami pristup u organizovanju i sprovođenju zaštite u konkretnim slušajevima zlostavljanja, uz stvaranje uslova za normalan psihofizički i socijalni razvoj deteta. To direktno vodi do smanjenja obima zlostavljanja i zanemarivanja, a time i do poboljšanja mentalnog zdravlja u populaciji.

Literatura:

1. Đurić Banjanin N. Udarac po duši – sociološka studija zlostavljanja deteta u porodici. Institut za sociološka i kriminološka istraživanja. Beograd: 1998.: 25
2. Milosavljević M. Nasilje nad decom. Fakultet političkih nauka. Beograd: 1998.:21
3. Konvencija Ujedinjenih nacija o pravima deteta. Generalna skupština Ujedinjenih nacija, Njujork, 44. Zasedanje. 20. novembar 1989.
4. Nacionalna strategija za prevenciju i zaštitu dece od nasilja. "Sl. glasnik RS", br. 122/2008
5. Ustava Republike Srbije. "Službeni glasnik RS", broj 98/06
6. Polazni okvir nacionalne strategije protiv nasilja, Ministarstvo rada, zapošljavanja i socijalne politike. Beograd: 2006.
7. Posebni protokol sistema zdravstvene zaštite dece od zlostavljanja i zanemarivanja. Ministarstvo zdravlja, Beograd: 2009.
8. Kempe R.S., Kempe C. H. Child abuse, London: Fontana;1978.
9. Konsultacija o sprećavanju zloupotrebe dece. Svetska zdravstvena organizacija. Ženeva: 1999
10. Opšti protokol za zaštitu dece od zlostavljanja i zanemarivanja. Ministarstvo rada, zapošljavanja i socijalne politike. Beograd: 2005.)
11. Intersektorski pristup zlostavljanju dece. ISPCAN, 2003
12. Commission on Behavioral and Social Sciences and Education, National Research Council. Understanding child abuse and neglect. Panel on Research on Child Abuse and Neglect. Washington, DC: National Academy Press; 1993.
13. Zaštita dece od zlostavljanja i zanemarivanja – primena opšteg protokola” - projekat “Zaštita dece od nasilja u Jugoistočnoj Evropi” – Centar za prava deteta, Beograd: 2011.
14. Priručnika za primenu Posebnog protokola sistema zdravstvene zaštite za zaštitu dece od zlostavljanja i zanemarivanja. Institut za mentalno zdravlje. Beograd: 2012
15. Schreier H. Munchausen by proxy defined. Paediatrics. 2002; 110: 985– 988)
16. Killen, K. Izdani: zlostavljana djeca su odgovornost svih nas. Društvo za psihološku pomoć: Zagreb; Sinapsa: 2001.
17. Program prevencije vršnjačkog zlostavljanja. Za sigurno i poticajno okruženje u školama. Knjižica za roditelje. UNICEF, Zagreb: 2010.
18. Ajduković Marina. Utjecaj zlostavljanja i zanemarivanja u obitelji na psihosocijalni razvoj djece. Dijete i društvo. Zagreb; Godina 3;, Broj 1-2; 2001: 59 -77